

**Alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan o'quvchilarning qobiliyatlari va ularni
namoyon bo'lish shakllari**

Djurayeva Nasiba Islomovna

Surxondaryo viloyati Denov tumani 11-sonli
ayrim fanlar chuqur o'qitiladigan sinflar mavjud
umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan o'quvchilarning qobiliyatlari imkoniyatlarini namoyon bo'lishi va o'ziga xos xususiyatlari haqidagi fikr va muloxazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Piknik, qobiliyat, layoqat, iqtidor, iste'dod, talant, [geniallik](#), qobiliyat turi: umumiy, maxsus.miqdor, pedagogik qobiliyat, tanlat, sifat, maxsus va umumiy qobiliyatlar

Qobiliyat bu shaxsning individual psixologik xususiyatlaridan biridir. Qobiliyatlar imkoniyatlardan iborat bo'lib, biror bir ishdagi mahorat darajasi haqiqatdir. Bolada namoyon bo'ladigan musiqaga qobiliyati uning musiqachi bo'lishi [uchun imkoniyatlar](#), maxsus ta'lim berilishi, qat'iylik, salomatligining yaxshi bo'lishi, musiqa asbobi, notalar va boshqa ko'pgina sharoitlar bo'lishi kerak. Bularsiz qobiliyatlar taraqqiy etmay turibq so'nib ketishi mumkin.

Qobiliyatlar faqat faoliyatda namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham faqat ana shu qobiliyatlarsiz amalga oshirilishi mumkin bo'lmagan faoliyatlardagina namoyon bo'ladi. O'quvchida ham zaruriy ko'nikma va malaka tizimi hamda mustahkam bilimlar tarkib

topish uslublari yoʻqligiga asoslanib, jiddiy tekshirib koʻrilsa, shoshilinch ravishda unda qobiliyatlar yoʻq, deb xulosa chiqarish pedagogning jiddiy psixologik xatosi boʻladi. Masalan, Albert Eynshteyn oʻrta maktabda uncha yaxshi oʻqimaydigan oʻquvchi hisoblangan va uning kelajakda genial boʻlishidan hech narsa dalolat bermas edi. Qobiliyat bilim va malakalarning oʻzida koʻrinmaydi, balki ularni egallash tizimida namoyon boʻladi yaʼni, boshqacha qilib aytganda mazkur faoliyat uchun muhim boʻlgan bilim va koʻnikmalarni oʻzlashtirish jarayonida turli [sharoitlarda qanchalik tez](#), chuqur, yengil va mustahkam amalga oshirishida namoyon boʻladi. Qobiliyatlar individual psixologik xususiyatlar boʻlishi bilan aql sifatleri xotira xususiyatlariga, hissiy xususiyatlar va shu kabilarni qarama-qarshi qoʻyib boʻlmaydi, hamda qobiliyatlarni shaxsning bu xususiyatlari bilan bir qatarga qoʻyish ham mumkin emas. Agar shu sifatarning birortasi yoki ularning yigʻindisi faoliyat talablariga javob bersa yoki bu talablar taʼsiri bilan tarkib topsa bu shaxsning mazkur individual xususiyatlarini qobiliyatlar deb hisoblashiga asos boʻladi. Qobiliyat kishining psixologik va fiziologik tuzilishi xususiyatidir. qobiliyat bilim olish uchun zaruriy shart-sharoit boʻlib, shuning bilan birga u maʼlum darajada bilim olish mahsuli hamdir. Umumiy va maxsus bilimlarni oʻzlashtirish, shuningdek, kasbiy koʻnikmalarni egallab olish jarayonida qobiliyat mukamallashib va rivojlanib boradi. qobiliyatga yaqinroq turadigan tushunchalar koʻnikma va malakadir. Ular faoliyat mexanizmini tashkil qiladilar. qamda ular qobiliyat bilan birgalikda mahoratga erishishni taʼminlaydilarki, buning natijasida mehnatda katta yutuqlar qoʻlga kiritiladi. qobiliyatli, ammo noshut inson koʻp narsaga erisha olmaydi. qobiliyat koʻnikmada roʻyobga chiqadi.

Darhaqiqat, qobiliyatli kishining koʻnikma va malakalari koʻp qirrali va mukammallashgan boʻladi. Shuning bilan birga koʻnikma va malalakar yetishmagan qobiliyatni bir muncha toʻldirish yoki undagi kamchilikni tugatish mumkin. Koʻnikmalarni umumlashmasi moxirlik deb ataladi. Moxirlik bu endi qobiliyatning oʻzginasidir. Demak, qobiliyat koʻnikma va malakalarning paydo boʻlishi jarayonida shakllanadi.

Har qanday qobiliyat ham murakkab bo`lib, u kishiga turli-tuman talablar qo`yadi. Agar shaxs xususiyatlari tizimi shu talabga javob bera olsa kishi faoliyatni muvaffaqiyat bilan amalga oshirish uchun o`z qobiliyatligini ko`rsata oladi, agarda xususiyatlardan qaysi biri rivojlanmagan bo`lsa, shaxs mehnatning muayyan turiga nisbatan ham qobiliyatli deb ba`olanadi. Har bir qobiliyatning o`ziga xos tuzilishi mavjud. qobiliyat tarkibida tayanch [va yetakchi xususiyatlarni](#), muayyan asosiy yoki yordamchi xususiyatlarni farq qilish lozim.

Barcha qobiliyatlar uchun asosiy tayanch xususiyat kuzatuvchanlik, bilish ko`nikmasidir. Bu individual narsaning o`ziga xos tomoni, ijodiy faoliyat uchun boshlang`ich materialni ko`ra bilish demakdir. Qobiliyatning yetakchi xususiyati ijodiy tasavvur qilishlik hisoblanadi.

Quyidagilarni yordamchi xususiyat deb hisoblash mumkin: xotira (u faoliyat talablariga muvofiq ravishda o`ziga xos tuzilishda bo`ladi), emosionallik, ya`ni his tuyg`uga beriluvchanlik (bu xususiyat shaxsning faoliyatini oshiradi) va shunga o`xshashlar. Amaliy faoliyatning ba`zi ko`rinishlarida shaxsning irodasi oldingi o`ringa chiqadi. qobiliyat tuzilishidagi turli xususiyatlarning tarkibi faoliyatning turli davrlarida yoki ijodiyotning bosqichlarida turlicha bo`lishi mumkin. Demak, [tuzilish ham barqaror](#), ham o`zgaruvchandir. Psixologiyada qobiliyatlar individual psixologik xususiyatlar sifatida tavsiflanadi va buning asosida tafovutlanadigan xislatlar fazilatlar yotadi. Shuning uchun har bir shaxsda bir xil natija bir xil sifat kutish mumkin emas, chunki insonlar o`z qobiliyatlari bo`yicha bir-birlaridan muayyan darajada farq qiladilar, binobarin ular o`rtasidagi farqlar sifat va miqdor jihatidan bo`lishi mumkin. Qobiliyatlarning sifat tavsifi shaxsning qaysi individual psixologik xususiyatlari faoliyat muvaffaqiyatlarining majburiy sharti tariqasida xizmat qilishini anglatadi. Ularning miqdor tavsifi esa faoliyatga qo`yiladigan talablarni shaxs tomonidan qay yo`sinda bajarish imkoniyati mavjudligini bildiradi, ya`ni mazkur inson boshqa [odamlarga qaraganda malaka](#), bilimlardan nechog`lik

tez, yengil, puxta foydalana olishini namoyish qiladi. O`quvchining qobiliyatlari nimaga namoyon bo`lishini va binobarin o`quvchi shaxsini qanday individual psixologik xususiyatlari faoliyatni qay darajada bajarish qobiliyatiga ega ekanligi, ya`ni o`quvchining boshqalarga nisbatan malaka va bilimlarni qanchalik tez, yengil va mustahkam egallab olishini bilish pedagog uchun muhimdir. Qobiliyat xususiyatlarining sifat tomonidan qaralishi maqsadga har turli yo`llar bilan borishga imkon beruvchi "o`zgaruvchan miqdor" to`plami sifatida, faoliyat muvaffaqiyatini ta`minlovchi inson psixologik xususiyatlarining yig`indisi sifatida ko`riladi. Bir xususiyatlarni o`rnini ikkinchi bir xususiyatlar bilan bosishning [keng imkoniyatlari mavjud](#), buni odam o`zida chindan qat`iylilik bilan ishlash orqali rivojlantirishi mumkin. Qobiliyatlarning sifat jihatdan tavsifi odam mehnat faoliyatining qaysi sohasida (pedagog, sport, savdo va boshqalar) yengillik bilan "o`zini topa oladi" va qanday qilib katta yutuq va natijalarga erisha oladi degan savolga javob berish imkoniyatini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Andreeva G.M. Sotsialnaya psixologiya Uchebnik - M.: Aspekt Press, 1999-376 s
2. G`oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2007 1-2 kitob
3. Gamilton. YA.S "Chto takoe psixologiya" "Piter", 2002
4. Ananev B.G. "CHelovek kak predmet poznaniya". "Piter", 2001
5. Drujinina V. "Psixologiya ". Uchebnik "Piter", 2003
6. Burlachuk F. Psixodiagnostika. "Piter", 2002